

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՍՎԼՍԱՐԱՆ

ՊՈՂՈՍՅԱՆ ԼԻԼԻԹ ԱԾՈՏԻ

**ՎԱԶԳԵՆ Ա ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՒՆ
ՀԱՍՏԱԿԱԿԱՆ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ**

**ԻԵ. 00. 01 - «Կրոնի տեսություն և պատմություն (կրոնագիտություն)»
մասնագիտությամբ պատմական գիտությունների թեկնածուի
գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության**

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ - 2013

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ПОГОСЯН ЛИЛИТ АШТОТОВНА

**ОБЩЕСТВЕННАЯ И КУЛЬТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
КАТОЛИКОСА ВСЕХ АРМЯН ВАЗГЕНА I**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени
кандидата исторических наук
по специальности 25. 00. 01 «Теория и история религии (религиоведение)»**

ЕРЕВАН-2013

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի պետական համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝

պատմական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ
ՏԵՐ ԱՆԻՇԱՎԱՆ ԵՊՈ. ԺԱՄԿՈՉՅԱՆ

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

պատմական գիտությունների
դրկտոր **Ա. ՍԱՐԱԿՅԱՆ**
բանասիրական
գիտությունների
թեկնածու **Վ. Գ. ՂԵՎՐԻԿՅԱՆ**

Առաջատար կազմակերպություն՝

Խ. Աբովյանի անվան հայկական
պետական մանկավարժական
համալսարան

Պաշտպանությունը կայանալու է 2013 թ. ապրիլի 4-ին՝ ժամը 14:00-ին, ԵՊՀ-ում
գործող՝ ԲՈՀ-ի Աստվածաբանության 068 մասնագիտական խորհրդի նիստում:
Դասցեն՝ ք. Երևան 0025, Աբովյան 52, ԵՊՀ 6-րդ մասնաշենքի դահլիճում:

Ասենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ԵՊՀ-ի գրադարանում:
Սեղմագիրն առաքված է 2013 թ. մարտի 2-ին:

Մասնագիտական խորհրդի

գիտական քարտուղար՝

պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Ա. Զ. Բայյան

Тема диссертации утверждена в Ереванском государственном университете.

Научный руководитель

кандидат исторических наук, доцент

ЕПИСКОП АНУШАВАН ЖАМКОЧЯН

Официальные оппоненты

доктор исторических наук

Ա. Ս. ՍԱԱԿՅԱՆ

кандидат филологических наук

Վ. Գ. ԴԵՎՐԻԿՅԱՆ

Ведущая организация

Армянский государственный
педагогический университет имени Х.
Абовяна

Защита диссертации состоится 4-го апреля 2013 г., в 14:00 часов на заседании
специализированного совета ВАК Богословии 068 при Ереванском
государственном университете.

Адрес: г. Ереван 0025, Абовяна 52, ЕГУ, 6-ой корпус, актовый зал.

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке ЕГУ.

Автoreферат разослан 2-го марта 2013 г.

Ученый секретарь специализированного совета

кандидат исторических наук, доцент

А. Ю. Балян

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ատենախոսությունը նվիրված է Վազգեն Ա Պալճյան Ամենայն հայոց կաթողիկոսի կյանքի ու գործունեության ուսումնասիրությանը: Երանաշնորհ հայրաբետը հայոց պատմության այն նվիրական նեմքերից է, ով սրբի համբավ ծեռք բերեց իր կաթողիկոսության տարիներին, դարձավ կենդանի լեգենդ ու հայոց քրիստոնեական հավատի մշտավար փառոս: Նա ժողովրդի մեծագույն հովվապետների՝ Գրիգոր Լուսավորչի, Ներսես Սեօնի, Սահակ Պարքի, Հովհան Օծնեցու, Ներսես Աշտարակեցու, Խորիմյան Հայրիկի և այլոց գահը ժառանգած արժանավոր 130-րդ հայորդին՝ խիզախորեն ընդունեց «անհավատ ու աստվածաներծ ժամանակների» նետած նենգ մարտահրավերները, իր ժողովրդին վերստին առաջնորդեց դեպի ճշնարիտ լույս՝ խորապես նպաստելով հայության առջև ծառացած բախսորդը խնդիրների լուծնանը:

Ատենախոսությունը ընդգրկում է վեհափառ հայրապետի գահակալության շուրջ 40 տարիների (1955-1994 թ.) ընթացքում իրականացրած մշակութային և հասարակական գործունեության քննությունը: Այն մի փորձ է՝ համապարփակ պատկերացում տալու Վազգեն Ա Պալճյանի նախ կյանքի, ապա՝ հասարակական և հոգևոր-մշակութային գործունեության մասին:

Քանի որ Ամենայն հայոց կարողիկոս Վազգեն Ա գահակալության ժամանակաշրջանն աննախադեպ հարուստ եղավ ներազգային և միջազգային հարաշարժ իրադարձություններով, որոնք իրենց անմիջական անդրադարձն ունեցան Մայր արքով ու նրա գահակալի գործունեության վրա, ապա զանց չեն առնվել նաև համապատասխան անցութարձերի խորբային վերլուծություններն ու գնահատումները: Այդ հանգամանքը հատկապես ուշարավ է այն առումով, որ հայոց պատմության բազում հարցերի պատասխաններ կարելի է ստանալ նաև Ամենայն հայոց կաթողիկոսների կյանքի ու գործունեության գիտական ուսումնասիրության արդյունքում:

ԹԵՄԱՅԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԳՈՐԾԱԿԱԿԱՆ ՆՇԱԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սույն աշխատանքի արդիականությունը պայմանավորված է նրանով, որ մեր ժամանակներում, եթե անցյալի շատ երկույթներ վերարժմարվել են, և փորձ է արվում մշակել նոր հայացք նաև հայ առարելական եկեղեցուն և նրա առանձին կարկառուն ներկայացուցիչներին վերաբերող հարցերում, Վազգեն Ա Պալճյան Ամենայն հայոց կաթողիկոսի հասարակական և մշակութային գործունեությանը նվիրված ուսումնասիրությունը կարող է որոշ չափով լույս սփռել անցյալի բարդ ու ներիակ մի շարք երկույթների հրատեսական գնահատումների վրա: Այս ամենին գումարվում է նաև այն հանգամանքը, որ վեհափառ հայրաբետի գահակալության ժամանակաշրջանն աննախադեպ հարուստ էր ներազգային ու միջազգային էական հրադարձություններով, և այդ ամենի քննությունն նպաստում է անցյալի որոշ երկույթների տրամադրանական շարունակությունն ընթացնելուն ու գնահատելուն:

Ուսումնասիրությունը գործնական նշանակություն կարող է ունենալ ոչ միայն աստվածաբանության ֆակուլտետի ուսանողների, այլև պատմության, մանկավարժության, լրագրության և գրականագիտության բնագավառների մասնագետների համար:

ՈՒԽՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ, ՆՊԱՏԱԿՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ուսումնասիրության առարկան Վազգեն Ա կաթողիկոսի գահակալության շուրջ 40 տարիների (1955-1994 թ.) ընթացքում իրականացրած մշակութային և հասարակական գործունեության հանգամանալից քննությունն է: Այն միտված է՝

ա. ստեղծելու Վազգեն Ա Պալճյանի կենսագրության պատմությունը.

բ. հասարակական գործունեության, այդ թվում՝ հայ եկեղեցին էկումենիկ գործընթացներին մասնակից դարձնելու և նրա՝ միջազգային խաղաղասիրական առաքելություն ստանձնելու շանքերի գնահատումը.

գ. հոգևոր-մշակութային գործունեության վերհանումը:

ՍԿԶԲՆԱՊՐԵԶՈՒՏԵՐԻ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

Վազգեն Ա-ի գործունեության մասին գրվել են բազմաթիվ գրքեր, լուս են տեսել մեծարիվ ալբոներ, գրքույկներ, տպագիր զանազան նյութեր: Դրանցից առավել նշանակալիներն են՝ «Ամենայն Հայոց Կարողիկոս Վազգեն Ա Հայրապետական Ուլուորությունները», գիր 1-8 (Ա. Էջմիածն, 1957-1978), Սուրեն Շտիլյան, «Վազգեն Արագին, Համացոտ Տարեգրություն (1908-1955)» (Ա. Էջմիածն, 1989), Սուրեն Շտիլյան, «Ն. Ս. Օ. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց Կարողիկոսի Մատենագիտությունը» (Ա. Էջմիածն, 1955), Սարգսի Թոլանցան, «Երջանկահիշատակ Ամենայն Հայոց Կարողիկոս Վազգեն Ա-ի կյանքն ու գործը, հանգիստը և հուղարկավորությունը» (Լու Անջելես, 1996), Արամ Սահակյան, Ամենայն Հայոց Կարողիկոս Տ. Տ. Վազգեն Արագին (Կյանքն ու գործունեությունը) (Երևան, 2001): Վազգեն Ա շինարարական գործունեության վերաբերյալ արժեքավոր տեղեկատվություն է պարունակում Վարազդատ Հարությունյանի «Եկայը շինեցուք» (Էջմիածն, 1989թ.) աշխատությունը: Հարկ է նկատել, որ թեև կատարվել է չափազանց զնահատելի ու պատկառելի աշխատանք, սակայն այն կրում է մի տեսակ դրվագային բնույթ, և մինչ օրս պատմագիտությունը կարուտ է երջանկահիշատակ հայրապետի կյանքն ու հասարակական-մշակութային գործունեությունն ամբողջովին լուսաբանող ուսումնասիրության:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՈՐՈՒՅԹԸ

Աստենախոսության գիտական նորույթն այն է, որ առաջին անգամ Հայաստանի ազգային արխիվի, Սայր արոր ս. Էջմիածնում պահվող արխիվային նյութերի, հրատարակված վավերագրերի, գրականության և մանուլի հրապարակումների մանուազնին ուսումնասիրությանը մի աշխատության մեջ ներկայացվել է Վազգեն Ա Ամենայն հայոց հայրապետի հասարակական և մշակութային ամբողջական գործունեությունը: Աստենախոսության մեջ բազմիցս շրջանառության մեջ են դրվել ինչպես նախկինում անտեսված, այնպես էլ նորահայտ նյութեր՝ քաղված մի դեպքում զանազան արխիվներից, մյուս դեպքում՝ պարբերական մանուլից:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՏԵՍԱԿԱՆ-ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔ

Աշխատանքը շարադրված է համեմատական, պատմաքննական, համադրման մեթոդներով՝ փորձելով քննել ուսումնասիրվող նյութի հիմնական դրսերումները, խորքային առնչությունները:

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՈՒԹՅՈՒՆ

Աստենախոսության հիմնադրույթներն արտացոլված են հանրապետության գիտական հանդեսներում և ժողովածուներում տպագրված հոդվածներում: Ուսումնասիրությունը քննարկվել է Երևանի պետական համալսարանի աստվածաբանության

ֆակուլտետի հայ եկեղեցու պատմության և եկեղեցաբանության ամբիոնում ու երաշխավորվել հրապարակային պաշտպանության:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, համապատասխան երեք գլուխներից, եզրակացություններից և օգտագործված գրականության ցանկից:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածության մեջ համառոտ ներկայացված են հարցի պատմությունը, ատենախոսության նպատակներն ու խնդիրները, աշխատանքի ներդարանական հիմքը, հիմնավորված են թեմայի արդիականությունն ու գիտական նորույթը:

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱԶԳԵՆ Ա ՊԱԼԵՅԱՆԻ ԿՅԱՆՔԸ

Ատենախոսության առաջին գլուխը բաղկացած է հիմք ենթագլխից (ա. նամկուրյունն ու պատանեկությունը, բ. ուսուցչը և վարդապետը, գ. խնբագրական գործունեությունը Ռումինիայում, դ. հոգևոր կոչումը, ե. Ամենայն հայոց կաթողիկոսը) և փորձ է արված ստեղծելու վեհափառ հայրապետի կենսագրության շարադրանքը:

Առաջին ենթագլխում ներկայացվել են վեհափառի՝ ավագանի անվամբ՝ Լևոն-Կարապետ Պալճյանի (ծնվ. 03.10.1908) մանկությունն ու պատանեկությունը, մասնավորապես այն, որ նա հասակ է առել մի բարեպաշտ ընտանիքում, ուր ծննդները արիեստավոր-կոչկակար հայրը՝ Աբրահամը և մայրը՝ Սիրանույշը, հավատավոր, աստվածավախ մարդիկ էին, ովքեր իրենց անդրանիկ որդուն մեծացրել են ազգային-եկեղեցական բարի ավանդույթներին համապատասխան:

Պալճյանների ընտանիքը 1913-ին Բուխարեստից տեղափոխվում է Կ. Պոլիս, ուր Լևոն-Կարապետը հաճախում է Կետիկ փաշայի ազգային մանկապարտեզը: Մանկավարժական հնարքներին քաջահնուտ տիկին Սիրանույշը մի առանձին եռանդով է ստանձնում որդու դաստիարակության պատասխանատու գործը՝ համակված Յայաստանաց եկեղեցու ծջնարիտ հավատով, մայրենի լեզվի քաղցրությամբ և ազգասիրության շնչով ու ոգով: Մայրը բացարիկ ազդեցություն է թողել որդու նախադպրոցական դաստիարակության վրա՝ նրան նախապատրաստելով իրեն հայտնիքի արժանապար զավակ:

1914 թ. գարնանը Լևոն-Կարապետը ծննդների հետ վերադառնում է Ռումինիա, ուր մինչև 1916 թ. հաճախում է տեղի հայկական ազգային մանկապարտեզը: 1916 թ. ձմռանից՝ Առաջին աշխարհամարտին Ռումինիայի նախակցության շրջանից, տեղի հայության նկատմամբ սպասվող վտանգից դրվագ, Պալճյան ընտանիքը տեղափոխվում է Ռուսաստանի կայսրություն, ուր Օդեսա նավահանգստային քաղաքի հետնախորչերից մեկում (Կուրզնենայա փողոց) ապատանում է մինչև պատերազմի ավարտը: 1919 թ. Պալճյանները վերադառնում են Ռումինիա: Այդ ընթացքում Լևոն-Կարապետն արդեն աչքի էր ընկնում ուսումնատենչությամբ: Նախ՝ կրթություն է ստանում գերմանական «Ավետարանչական դպրոց» նախակրթարան վարժարանում, ապա՝ Միսարյան-Քեսիմյան ազգային վարժարանում, որը հիմնադրվել էր դիվանագետ և մեծահարուստ Մանուկ թիվ Միրզայանի կողմից (1817թ.) և հետո՝ Բուխարեստի առևտորական բարձրագույն վարժարանում (1924-1928 թթ.): Ծնողներն ամեն գոհողության գնում են հանուն միակ որդու, որպեսզի կարողանան հոգալ Լևոն-Կարապետի ուսումնառության ծախսերը: Ուսմանը զուգահեռ՝ պատանին հաճախում է հայկական վարժարանին կից բացված հայոց լեզվի և գրականության գիշերօթիկ դասընթացներին՝ Գևորգ Ղազարյանի ուսուցչությամբ: Նա փոքր հասակից Բուխա-

բնատում եղել է Հայ մարմնակրթական միության անդամ և մինչև 25 տարեկանն աշխատել այդ միությունում՝ նախ՝ որպես սկառուտ և ապա՝ ղեկավար անդամ:

Լևոն-Կարապետին մշտապես մտահոգել է դժվար ապրող ընտանիքի նյութական վիճակը, և նա ինքն էլ փորձել է սեփական նպաստը բերել բարեկեցությանը. դպրոցական արձակուրդների ժամանակ արդեն տասնչորսամյա տղան սկսում է աշխատել հայ առևտուրականների մոտ: 1929 թ. էլ ստանձնում է Բուխարեստի հայոց վարժարանում ուսուցչի օգնականը: 1930 թ. և քարտուղարի պաշտոնը՝ գուցահետաքարտ շարունակելով ուսումնառությունը նույն Վարժարանում:

1931-1932 թթ. ուսումնական տարում Լևոն-Կարապետը հաջողությամբ հանձնում է Բուխարեստի պետական համալսարանի գրականության և փիլիսոփայության ֆակուլտետի ընդունելության քննություններն ու ընդունվում համալսարան: Այնտեղ նա ընտրում է «մանկավարժություն», հոգեբանություն և հասարակական գիտությունները: Համալսարանն իր խոր ազդեցությունն է ունենում երիտասարդի մտավոր ունակությունների բարձրացման, մտահորիզոնի ընդլայնման, հետաքրքրությունների բացահայտման և գիտամանկավարժական հմտությունների ծևակորնան վրա: Նա 1936-ին ավարտում է Բուխարեստի պետական համալսարանի գրականության և փիլիսոփայության ֆակուլտետը, իսկ 1937-ին՝ նոյն ուսումնական հաստատության գործնական մանկավարժության բաժինը՝ պաշտպանելով «Կարգապահության հարցը մանկավարժության մեջ» ավարտաճառը և ստանալով ուսուցիչ-մանկավարժի վկայական: Այսպես, ահա, եւրոպական համալսարանում բազմակողմանի, կայուն և խոր գիտելիքներ ստացած Լևոն-Կարապետ Պալճյանը մտնում է արդեն մեծ կյանքի դպրոց՝ իր տարագիր հայրենակիցներին անմնացորդ նվիրաբերվելու ամիսանու ուխտով ու նորական զգացումներով...

Սկենախոսության առաջին գլխուն ներկայացվել է նաև վեհափառի մանկավարժական և վարդապետական գործունեությունը: Մասնավորապես նշվել է, որ դեռևս միջնակարգ կրթություն ստանալուց անմիջապես հետո՝ 1929 թվականից մինչև 1943-ը, Լևոն-Կարապետն անցել է ուսուցչական բեղմնավոր աշխատանքի Բուխարեստի հայ վարժարանում: Ունենալով մանկավարժին հատուկ նորին հոգեբանություն, համբերատարություն և բացարիկ ձիրք՝ նա ուսումնառության անքորդ ընթացքում ամբարած գիտելիքները ծառայեցրել է Ունիմիայում ապրող հայ հանայնքի կրթական գործի իրականացմանը:

Ուսուցչական, հասարակական և եկեղեցավարչական բեղմնավոր գործունեությունից բացի վեհափառ հայրապետության ունեցել է նաև գրական աշխատանք: Նա 1937-ին գրական ասպարեզ է իջել որպես հրապարագիր՝ բազմարովանդակ հողվածներ ու ակնարկներ գրելով ունիմահայ կյանքի և հայ մշակույթի մասին: Ուշագրավ է, որ գրական առաջին իսկ քայլերից Կազգեն Ա-ն, ինչպես բոլոր դեպքերում, այս անգամ ևս հանդես է բերել ինքնուրույն մտածողություն ու մեծ հայենասիրություն:

Նա 1937-ի հունիսին ունիմահայ համալսարանական հայրենասեր մի քանի ընկերների հետ հրատարակում է 16 մեծադիր էջերից բաղկացած «Յերկ» ամսագիրը: Յիշյալ պարբերականի վարիչն էր Ժ. Գարագայշանը, խնբագիր՝ Լ-Կ. Պալճյանը, իսկ աշխատակիցները՝ պոռֆ. Գ. Ավագյանը, Ա. Ագտերյանը, Արամազդը, Ջ. Թումանյանը, Ա. Կլրիկյանը, Ջ. Փիրանյանը և ք. Օստապյաշյանը: Անսագիրն ուներ մշտական մի շաբթ էջեր՝ «Տնտեսական», «Էջ մը պատմութենէ», «Ի՞նչ կը նշանակէ», «Գիտական», «Այսօրուան երիտասարդութիւնը», «Սշմարդեր», իսկ ավելի ուշ՝ «Մեր հարցումին կպատասխանեն», որտեղ՝ պարբերաբար հետաքրքիր հողվածներ, ուսումնասիրություններ և հայտարարություններ էին ներկայացնում աշխատակիցները:

Լևոն-Կարապետ Պալճյանն ինքն էր խմբագրում «Յերկ»-ը՝ այնտեղ տպագրելով խմբագրականներ ու հողվածներ հայոց պատմության, ազգային ոգու, մտքի, ս. եցմածնի, հայ երիտասարդության, սփյուռքի մասին՝ շահեկան և ինաստալից խորհրդածություններով: Անսագիրը նպատակ է հետապնդել հայ կյանքն ու միտքը հարստացնել նոր մտածումներով, ազնիվ զգացումներով ու հայրենասիրությամբ:

Հետաքրքրական է նաև 1959 թ. Ամենայն հայոց կաթողիկոսի՝ հայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Ս. Գասպարյանի հետ գրույցներից մեկը: Երբ Վեհափառք հիշում է «Հերկ»-ում տպագրված իր հոդվածները և նշում դրանց՝ Երեմն-Երեմն հակախորհրդային բնույթ ուժեմալը, ժխտում է իր՝ այն ժամանակ դաշնակցական լինելը. «Ինչ Վերաբերում է Հայաստանի հանդէա այդ տարիների իր Վերաբերունքին, ասաց Կաթողիկոսն, թէ դաշնակցական գաղափարախօսութեամբ Երբեք հրապուրուած չի Եղել, թէեւ դաշնակցական առանձին գործիքների հետ բարեկամութիւն է արել...Ապա ասաց,- 1937 թուականին սկսեցի «Հերկ» թերը հրատարակել: Ժամանակային առունով դա համընկեց Հայաստանում մտաւորականութեան մի մասի նկատմամբ հալածանքների հետ: Դրանով էլ բացատրում է իմ՝ հակասառվետական ոգով գրած յօդուածների Երեւումը»¹:

1937-1942 թթ. որոշակի մտերմություն էր ստեղծվել ռումինահայ թեմի առաջնորդ Շուսիկ արքեպիսկոպոս Զոհրապյանի և Երիտասարդ ուսուցիչ Լևոն-Կարապետ Պալճյանի միջև: Այդ ընթացքում Վերջինիս հետաքրքրություններն առավել սեռվում են դեպի հայոց Եկեղեցին. նա սկսում է առանձնակի ուշադրություն դարձնել հայ Եկեղեցու պատմությանը, Եկեղեցական կանոնադրությանն ու դրա զարգացման ժամանակագրությանը: 1942 թ. Շուսիկ արքեպիսկոպոս Զոհրապյանի վախճանվելուց հետո թեմնական աթոռը մնում է քափուր, և ռումինահայ համայնքում հայապահանձնան ուղղված իր գործունեության համար աչքի ընկած համալսարանավարտ ուսուցիչը հայրենակիցների կողմից ընտրվում է որպես արժանի հաջորդ:

Ուշագրավ է, որ Երիտասարդ ուսուցիչ մայրն սկզբում ընդդիմացել է միակ որդուն կուսակրոն հոգևորական դարձնելու առաջարկին, բողոքել գաղթօջախի ղեկավարներին: Եվ դա հասկանալի է. չէ՞ որ նա էլ աշխարհի բոլոր նայերի պես երազել է որդուն տեսնել ընտանեկան Երջանկության մեջ շրջապատված հոգատար կոնջով ու արժանավոր Երեխաններով:

Աստվածավախ ու հայրենասեր տիկինն ի Վերջո տեղի է տալիս, և Աստծու կանչով ու իր ժողովորի ընտրությամբ 1943 թ. սեպտեմբերի 30-ին Լևոն-Կարապետ Պալճյանն Աթենքով՝ Տուրուղի-Ֆիքսի հայկական Ս. Կարապետ Եկեղեցում, Շունաստանի հայոց հոգևոր թեմի առաջնորդ Կարապետ արքեպիսկոպոս Մազլումյանի կողմից ծեռնադրվում է քահանա՝ Վերանվանվելով Վազգեն ու ստանալով նաև վարդապետական չորս աստիճաններ: Կարդապետի կմրահայրությունն ստանձնում է թեմական խորհրդի անդամներից Ռուբեն Խորյելյանը:

Զերնադրություն ստանալուց անմիջապես հետո Վազգեն վարդապետը Բուխարեստի՝ իրեն ուղեկցող հայոց Եկեղեցու ավագերեց կճամատիս քահանա Քիլիմյանի ընկերակցությամբ մեկնում է Սուշավայի հայոց ս. Նաճկատար պատմական վանք, որտեղ էլ անցկացնում է իր քառասունքը՝ Գնել ավագ քահանա Մանտաւյանի հոգևոր հովանավորության ներքո: Աղոթքի, պահեցողության և ծոնմապահության քառանորյա ժամանակաշրջանից հետո Վերադարձնում է Բուխարեստ՝ ստանձնելու ռումինահայ թեմի նախի առաջնորդական փոխանորդի և ապա՝ թեմակալ առաջնորդի պաշտոնը:

Վազգեն վարդապետ Պալճյանը ծեռնադրությունից անմիջապես հետո Բուխարեստի պետական համալսարանի աստվածաբանության ֆակուլտետում գրանցվում է որպես նունելիքի և 1943-1944 թթ. մասնակցում այստեղի դասընթացներին: Նա իր ստանձնած պաշտոնի և գործի բարձր գիտակցությամբ ու մեծ պատասխանատվությամբ է անցնում քարոզչական և հովվական դժվար, սակայն պատվարեր գործին:

Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին (1939-1945 թթ.) Երիտասարդ հոգևորականին մնահոգում են ոչ միայն գաղթօջախի, այլև ֆաշիստական գերմանիայի կողմից Ռումինիայում պահվող շուրջ հազար հայ ռազմագերիների կացությունն ու նրանց հոգեբանական վիճակը: Հայր Վազգենին դժվարությանը

¹ ՀԱԱ, ֆ. 823, գ. 3, գ. 145, թթ. 27-29: Մերեմագիր: Պատճենը:

հաջողվում է ստանալ իշխանությունների թույլտվությունը՝ հայ գաղթօջախի համար՝ ազգակից ռազմագերիներին պարենով օգնելու, հայ քահանաների համար՝ ճամբար այցելելու:

Բանիմաց ու եռանդուն վարդապետը 1945 թվականի գարնանը ս. Եջմիածնում մասնակցում է կարողիկոսական ընտրությունների համար հրավիրված ազգային-եկեղեցական ժողովին՝ որպես ռումինահայ թեմի առաջնորդական կիլիանորդ։ Ոգևորված մայր Հայաստանի ներկայով և շինարար գործունեությամբ՝ Վազգեն վարդապետ Պալճայնը լավագույն զգացումներով վերադառնուու է Ռումինիա՝ ռումինահայերին տանելով Ամենայն հայոց կարողիկոս Գևորգ Զ-ի Զորեցյանի օրինությունները։

1954 թ. մայիսին Գևորգ Զ Ամենայն հայոց կարողիկոսի բաղման տիտուր արարողության առիթով Վազգեն սրբազնը գլխավորում է ռումինահայ թեմի պատգանավորական խումբը։ Նա նոյն թվականի մայիսի 27-ին հանդես է գալիս «Հայ եկեղեցւու անփոխարինեի կորուստը» դանքանականով, իսկ հուլիսին՝ ռադիությունով՝ Երևանից։ Հուղարկավորության և սգո արարողություններից հետո հիշյալ թվականի հունիսին Մայր աթոռում հրավիրվում է Եպիսկոպոսական ժողով, որի ընթացքուն ռումինահայ թեմի առաջնորդն ընտրվում է ս. Եջմիածնի Գերագույն հոգևոր խորհրդի անդամ։

Գևորգ Զ Ամենայն հայոց կարողիկոսի վախճանից հետո կարողիկոսական գահը հարկ էր վստահել արժանավոր թեկնածուի։ Եվ ահա 1955 թ. սեպտեմբերի 30-ին Մայր աթոռ ս. Եջմիածնում գտնարված ազգային-եկեղեցական ժողովի երկրորդ միստում, հանդիսավոր պայմանների ներք, Վազգեն Եպիսկոպոս «Պալճայնը ձայների գերակշիռ առավելությամբ ընտրվում է Ամենայն հայոց 130-րդ գահակալ, հետայսուն Վազգեն Ա Ամենայն կարողիկոս հայոց։ Նոյն թվականի հոկտեմբերի 2-ին՝ կիրակի օրը, Եջմիածնի Մայր եկեղեցուն հանդիսությամբ կատարվում է նորընտիր հայրապետի կարողիկոսական ձեռնադրությունն ու օծումը։

1955 թ. հոկտեմբերի 8-ին հայրապետը կատարում է նյուրոնի օրինություն։ Նոյն թվականի դեկտեմբերի 1-ին էլ գրում է իր օրինարաշխ անդրամիկ կոնդակը, որը փաստորեն ծրագրում էր կարողիկոսի հետագա գործողությունները։ պատմական եկեղեցիների ու վանքերի անհապաղ վերանորոգություններ, փակված եկեղեցիների վերաբացում, Մայր աթոռի թեմերի վերակազմակերպում, նորերի հիմնում, թեմերի բափուր մնացած առաջնորդների նշանակում, Եպիսկոպոսական արուների հետ ս. Եջմիածնի կապերի սերտացում, հայ նվիրապետության միության ամրապնդում և այլն։

Նա իր երկարատև գահակալության ընթացքում ընդհանրապես բացարիկ ավանդ ունեցավ Հայաստան-սիյուռք կապերի ամրապնդման գործում։ Դրա խոսուն վկայություններն են չորս տասնամյակների ընթացքում նրա կատարած շուրջ 30 հովկապետական այցելությունները։ Հատկանշական է, որ խորհրդային իշխանությունների վարած «Երկար վարագույրի» ու կաղապարված գաղափարախոսության պայմաններում վեհափառի խելացի գործեակերպի շնորհիվ «Մայր աթոռ» և «հայրենիք» հասկացությունները դարձել էին հոմանիշներ։

Վազգեն Ա զգալի ավանդ ունի նաև աշխարհակայություն հայության և նրա մշակութային արժեքների հայրենադարձման գործում։ Կարողիկոս ընտրվելուց հետո խորհրդային դեկապարների հետ իր հանդիպումներում և նրանց ուղղված նամակներում նա միշտ արծարծել է 1948 թ. ընդհատված հայրենադարձությունը վերականգնելու հարցը, ինչպես և ԽՍՀՄ-ում հայկական բռնազավթած տարածքների նախիջևանի, Արցախի և Զավախսի՝ խորհրդային Հայաստանին միացնելու գերխնդիրը։

Վազգեն Ա Ամենայն հայոց կարողիկոսն իր անգնահատելի ներդրումն ունեցավ թե՛ Արցախյան շարժման, թե՛ ազատամարտի և թե՛ Հայաստանի անկախության վերականգնման գործում։ Ղերևան 1988 թ. փետրվարի 25-ին նա Արցախը Խորհրդային Հայաստանին վերամիավորելու հարցով դիմել էր ԽՍՀՄ նախագահ Սիհամայիլ Գորբաչևովին։ Նամակում մասնավորապես շեշտվում էր Արցախի հայության իրավական

առումով արդարացի պահանջը՝ դուրս գալու Աղբեջանի կազմից: Բացի վերոնշյալ նամակից՝ նա նոյն խորով դիմել էր նաև Մոսկվայի և Յանայն Ռուսիի պատրիարք Պիմենին: Ժողովրդի արդարացի պահանջները խորհրդային դեկազրոներին հասցենելու նպատակով Մոսկվայում նոյն թվականի սեպտեմբերին նա նոյնիսկ դիմեց խորհրդանշական հացադրութիւն, ակադեմիկոս Վիկտոր Յանբարձումյանի, հրապարակագիր Զորի Բալայանի և այլոց հետ:

1988 թ. նոյեմբերի 26-ին Ամենայն հայոց հայրապետը նորից է դիմում ԽՍՀՄ նախագահ Միխայիլ Գորբաչովին Կիրովաբարձի՝ շուրջ քառասուն հազար հայերին՝ աղբեջանական իշխանությունների սպառավահրից փրկելու հարցով: Այս անգամ ևս նա օգնություն էր ակնկալում Մոսկվայի և Յանայն Ռուսիի պատրիարք Պիմենից, որպեսզի չկրկնվեր Սովորակիրում ամիսներ առաջ իրականացված հայերի եղերնը:

1989 թ., երբ Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ ծավալված հակամարտությունը հասել էր գագարինակետին, իսկ Ս. Գորբաչովի վարչակարգն անբարույց օժանդակում էր նենա ծայրահեղականներին, Վազգեն կաթողիկոսը հայրապետական կոնդակով վավերացրեց և Վերահասառատեց Արցախի թեմը, որն աղբեջանական իշխանությունների ճնշումներով լուծարվել էր 1933 թվականին:

Արցախին սատարելու նպատակով հայոց եկեղեցին Վազգեն Ա կաթողիկոսի նախաձեռնությամբ եռանդուն գործունեություն է ծավալում արտերկրում, դիմում է միջազգային հեղինակավոր կրոնական կազմակերպություններին՝ եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդին, Եվրոպայի եկեղեցիների կողմէրանսին, տարբեր պետությունների դեկազրոներին՝ խնդրելով տնտեսական աջակցություն ցույցաբերել շրջակական մեջ գտնվող Լեռնային Ղարաբաղին ու Յայաստանին: Նման գործունեության արդյունքում միայն 1992-ին ԱՍՍ-ի երկու թեմերից Արցախին աջակցելու համար հանգանակվել էր 6 մլն. դրամ²:

Վազգեն Ա-ը մի առանձին ցերմությամբ օրինեց Յայաստանի անկախության վերականգնումը 1991թ. սեպտեմբերի 21-ին, ինչպես նաև վասն հավատու և հայրենյաց նոյնու Արցախյան ազատամարտի հայ զրականներին: Նրան քախտ վիճակվեց ականատես լինել հայոց նորագոյն պատմության փառապանն երկու իրադարձություններին՝ հայրենական անկախ պետականության վերականգնմանն ու Արցախի ազատագոյնանը:

Իր գահակալության վերջին տարիներին՝ խորհրդային իշխանությունների հարուցած խոչընդոտների անհետանալուց հետո, ազգի հոգևոր կարիքները բավարարելու համար Վազգեն Ա մեծ քափ հաղորդեց հոգևորականների պատրաստման անհետաձեկի գործին: Երկրորդ ծնունդ ապեց Յովկու Ծննդարնը, Վազգեն Ա օրինությամբ և Կուրարայսան Յայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Գարեգին արք. Ներսիսյանի (հետազոյում՝ Գարեգին Բ Ամենայն հայոց կաթողիկոս) նախաձեռնությամբ Սևանի թերակղզում 1990 թ. բացվեց հոգևոր դպրանոց, որը Վազգեն Ա վախճանից հետո՝ 1994 թ., ի պատիվ նրա՝ անվանվեց «Վազգենյան հոգևոր դպրանոց»: Յանրապետությունում հայ եկեղեցու ծառայությունն ավելի լավ կազմակերպելու համար նրա տնօրինությամբ Արարատյան հայրապետական և Շիրակի թեմերի կողմից հանրապետության տարածքում ստեղծվեցին Սյունիքի և Գուգարքի թեմերը:

Նրա հայրական օրինությամբ կնքվեց Յայաստանի անկախության հանրաքվեի վավերագիրը, որով իրենց առաքելությունն ստանձնեցին ՀՀ առաջին նախագահը և խորհրդարանը: Այսպես, հայրենիքին ու ազգին իր անսակարկ և ամբողջական նվիրումի համար Վազգեն Ա Ամենայն հայոց կաթողիկոսը պատմության մեջ եղավ առաջին անհատը, որն արժանացավ «Յայաստանի ազգային հերոս» բարձրագույն կոչման և «Հայրենիք» պետական բարձրագույն շքանշանին (1994թ. հուլիսի 29),

² Տես Մինասյան Է., «Հայ առաքելական եկեղեցին անկախության վերականգնման և հանրապետության կայացման ժամանակաշրջանում», Աստվածաբանության ֆակ., «Տարեգիրը», 9, 2008, ԵՊՀ հրատ., էջ 346:

որոնք 1994 թ. ՀՀ նախագահ Լևոն Տեր-Պետրոսյանն անձամբ հանձնեց հայրապետին՝ նրա աջը համբուլերով:

Վազգեն Ա Ամենայն հայոց կաթողիկոսը վախճանվեց 1994 թ. օգոստոսի 18-ին՝ ս. Եջմիածնում: ՀՀ նախագահի հրամանագրով 1994թ օգոստոսի 18-ին ստեղծվեց հուղարկավորության կազմակերպման պետական համանաժողով, և օգոստոսի 24-26-ը՝ կաթողիկոսի հուղարկավորության օրը, հայտարարվեց համագոյային սույն:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՎԱԶԳԵՆ Ա ՊԱԼԵՅՅԱՆԻ ԿԱՍՏՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ

Աշխատության այս գլուխը ներառում է Երկու ենթագլուխ՝ ա. Վեհափառի դերը հայ Եկեղեցին Եկումենիկ գործնաթացներում ներգրավելու մեջ, բ. միջազգային խաղաղասիրական առաքելությունը:

20-րդ դարի մարտահրավերներն աշխարհում ստեղծել էին հոգևոր նոր իրավիճակ. մարդկությունը թևակիրսել էր հասարակական աննախաղեղ առաջադիմության դարաշրջան, ասպարեզ էին իշել «նորարարական» բազմաթիվ շարժումներ, փոփոխությունների էր ենթակվել համաշխարհային կրոնական խճանկարը: Դրանց ազդեցությամբ հասարակական գիտակցության մեջ որակապես փոխվեց նաև քրիստոնեական Եկեղեցների և ընդհանրապես կրոնական կազմակերպությունների նկատմամբ վերաբերնունքը: Այդ մարտահրավերների պայմաններում իրատապ խնդիրներ էին կանգնած նաև հայոց Եկեղեցու առջև:

Եկումենիզմն առիասարակ 20-րդ դարի ծնունդ է, որի առաքելության մասին Եկեղեցների համաշխարհային խորհրդի առաջին գլխավոր քարտուղար Վիսեր դե Շուֆտը միջեւեղեցական հարաբերությունների նախորդ փուլերի համեմատությամբ գրում է, թե Չառնակի և բողոքական այլ աստվածաբանների ազդեցությամբ՝ իրենք ուղղափառությունը համարում էին քարացած միջնադարի արտահայտություն, իսկ Արևնոյան բողոքական միհիմներներն ուղղափառներին ու կարողիկներին հավասարաբար հերանուներ էին համարում:

«Եկումենիկ» բարի սահմանումը տրված է Եկեղեցների համաշխարհային խորհրդի 1951 թ. սահմանադրության մեջ: Փաստաթղթում ասկում է, թե «Եկումենիկ» բարը հատկապես օգտագործված է նկարագրելու այն բոլոր իրադարձությունները, որոնք առնչվում են ամբողջ (տիեզերական) Եկեղեցուն, որոնց պարտականությունը ուղիղ բան չէ, եթե ոչ, ներկայացնել Ավետորանը համայն աշխարհին:

Յարկ է նատանանել, որ 20-րդ դարի 20-30-ական թվականների բարդ կացության պայմաններում անգամ հայոց Եկեղեցին իր կարողության սահմաններում փորձել է համագործակցել միջազգային քրիստոնեական կառույցների հետ, թեև, հասկանալի պատճառներով, այդ համագործակցությունը կրել է հատվածային բնույթը: Դրա վկայությունն է այն, որ մինչև Եկեղեցների համաշխարհային խորհրդին անդամակցելը հայոց Եկեղեցին դիտորդի կարգավիճակով իր մասնակցությունն է բերել սկզբնավորվող կումենիկ շարժմանը, մասնավորապես, դիտորդի կարգավիճակով 1927-ին Լոգանում և 1937-ին Եղինքուրդում մասնակցել է «Յավատք և Կարգ» միջազգային կոնֆերանսների աշխատանքներին:

Նկատի ունենալով ժամանակաշրջանը՝ զարգացող սարը պատերազմի սկզբնական տարիները, ինչպես նաև տիրող քաղաքական նոր իրավիճակը, անկասկած, գնահատելի պետք է համարել այն փաստը, որ դեռևս 1948-ին պաշտոնական Եջմիածնը միացել է Ուլղափառ ուր Եկեղեցների Մոսկովյան վեհաժողովի Եկումենիկ ուղղվածության որոշմանը: Ավելացնենք նաև, որ ուղղափառ Եկեղեցներից հույս օրորդոք և Տիեզերական պատրիարքություններն էին միայն, որ, լինելով Եկումենիկ շարժման նախապատրաստողների շարքում, պատճական այդ փուլում բավականին գործուն մասնակցություն ունեցան այդ շարժման մեջ: Իրավի-

ճակն արմատապես փոխվեց 1960-ականներին. 1961-ին Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդին անդամակցեցին ռուս ու խորհրդային ուղղափառ Եկեղեցիներից շատերը: Ասիական և աֆրիկյան Երկրների բազմաթիվ Եկեղեցիներ, երբ ձեռք են բերում հնանավարություն, նրանք ևս դառնում են էկունենիկ շարժման շատ գործունյա մասնակիցներ:

Այդ կառուցին անդամակցելու Երկխոսություններ էր Վարում նաև հայ առաքելական Եկեղեցին՝ Վազգեն Ա վեհափառ առաջնորդությամբ: 1959-ին Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի գլխավոր քարտուղար է Վ. Վիսերտ Յուվանի գլխավորած պատվիրակությունը այցելեց ԽՍՀՄ, ապա Դայաստան՝ ս. Էջմիածին:

Իր հերթին կրոնական պատամանընթերի գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալ Վ. Ոյազանովը, ի պատասխան Դայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Ս. Գասպարյանի գրության, բազմից նշել է, որ աննապատակահարմար է արագացնել հայ Եկեղեցու անդամակցությունը Եջև-ին մինչև այդ հարցի լուծումը ռուս ուղղափառ Եկեղեցուն:

Եռամյա բանակցությունները Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի հետ արդյունավետ պարտ ունեցան, և 1962-ի ապրիլի 26-ին Վազգեն Ա կաթողիկոսը դիմում ներկայացրեց Եջև-ին՝ հայ առաքելական Եկեղեցու անդամակցության համար: Փաստաթուրը ողջունում էր 1961-ին Եջև-ի նոր Ղելիի Երկրորդ համագումարի ժամանակ ընդունված բանաձնել և նշում, որ այն համապատասխանում է առաքելական Եկեղեցու պատամանություններին և աստվածաբանական մտածելակերպին: Այդ փաստթղթին կցված է նաև վեհափառ հուշագիրը, որը տեղեկություններ էր պարունակում հայ առաքելական Եկեղեցու անցած ճանապարհի ու դպրանական առանձնահատկությունների մասին: Դուշագիրը տեղեկություններ էր պարունակում նաև հայ Եկեղեցու արդի վիճակի վերաբերյալ՝ թեմերի և առողջների հիշատակմամբ:

Եջև Կենտրոնական վարչությունը նոր Եկեղեցիների և կրոնական այլ միավորումների անդամակցության հարցը քննարկեց 1962 թ. օգոստոսի 7-17-ը Փարիզում կայացած նատարջանում: Օգոստոսի 11-ին քննության է առնվում մի շարք, այդ բարում՝ Դայաստանյայց առաքելական Եկեղեցու և կրոնական այլ համայնքների դիմումները: Վազգեն Ա կաթողիկոսի դիմումի համաձայն՝ հայ առաքելական Եկեղեցին ընդունվում է Եջև-ի անդամ: Պեսր է կարևորել և այն, որ, հաշվի առնելով կենտրոնախույս առանձին ծգուունները, Եջև-ն հանդիսավոր կերպով նշեց ու արձանագրեց, թե մեկ է և անբաժանելի Դայաստանյայց առաքելական Եկեղեցին իր բոլոր նվիրապետական արողությունը, հոգևոր վերին իշխանությանը ներքև Աննայն հայոց հայրապետության:

Այդ ամենով հանդերձ՝ 1963 թ. փետրվարի 19-ին Վազգեն Ա-ին ուղղված նամակում Եջև գլխավոր քարտուղար Վիսեր դը Շուֆտը հաղորդում է, որ Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդում Դայաստանյայց առաքելական Եկեղեցու մուտքի հանմար սահմանադրական պայմանները լրիկ կերպով կատարվել են, որով հայ Եկեղեցին ընտրված է որպես Եջև անդամ:

Հայ Եկեղեցու Եջև-ում վաստակի գնահատականը պեսր է համարել այն, որ նրան անդամակցելուց հետո Դայաստան՝ Մայր աթոռ ս. Էջմիածին են այցելել այդ խորհրդի գործեր բոլոր գլխավոր քարտուղարները: 1959 թ. Վիսերտ Յուվանի՝ ս. Էջմիածին կատարած այցելությունից հետո Դայաստան են Եկեղեցին Դոկ. Բլեյկը՝ 1967 թ. և 1972 թ., Եմիլիո Կաստրոն և Կոնրադ Ուայզերը՝ 1996 թ.:

Հայ Եկեղեցին էկումենիկ շարժմանը նաև կայի է դարձել ոչ թե «Ժամանակի հանաբայլ» կեցվածք ընդունելու, այլ քրիստոնեական աշխարհում իր դերի գիտակցության խոր ընկալման դիրքերից: Այդ իրողությունը ոչ միայն խոսում է հայ Եկեղեցու լայնախոհարժեան ու հանդուրժողական ոգու նախին, այլև ցույց է տալիս կրոնական համագործակցության հարցում նրա դիրքորոշման լայնախոհարժեանը:

Ավելացնենք նաև, որ նշված գործնթացներում հայ Եկեղեցու դիրքորոշումը մեծավ մասամբ պայմանավորված էր նաև նրանի աստվածաբան, ականավոր հոգևորական ու մեծ մարդասեր Վազգեն Ա հավասարակշիր քաղաքականությամբ:

Այսպիսով, Վազգեն Ա ջանքերով և գլխավորությամբ 20-րդ դարի 60-70-ական թվականներին հայ առաքելական եկեղեցում հիմք դրվեց էլումնիկ գործունեության, որը հետաքա տասնամյակներում էլ ավելի ընդարձակվեց:

Անենայն հայոց կարողիկոսի արդյունավետ գործունեության էջերից մեկն էլ հանաշխարհային խաղաղության գործին նոր բերած մեծ նպաստն է:

Շինարարու ու հայրենասեր Կարողիկոս Վազգեն Ա, հավատարիմ լինելով հայ եկեղեցու խաղաղասիրական գործունեությանը, առաջնորդվեց մայր հայրենիք և հայոց գերագույն շահերով և իր արգասարեր աշխատանքներն ու ազդու ձայնը բարձրացրեց ի նպաստ խաղաղության քարոզչությանն ի սփյուռս աշխարհի: Դեռևս վաղ շրջանի ստեղծագործություններում, հողվածներում, գեկուցումներում և քարոզմերում նա տարբեր արիթմետրով քազմից անդրադարձել է խաղաղությանը և ապացուցել, որ պատերազմների առկայությունը հասարարական որոշ խավերի բարոյական սնանկության հետևանք է, ուստի մարդկությանը կայուն և տևական խաղաղություն պարզեցնու ամենակարևոր ու առաջին պայմանը նոր սերնդի հոգում քրիստոնեության բարոյական բարձր նկարագրի կերտունն է, որից և կախված է հանայն աշխարհի մարդկության գալիքը:

Աշխարհի բարի կամքի տեր մարդկանց ու խաղաղասիրական ուժերի պահանջման իր ձայնն է միացնում նաև դեռևս Ուումինիայում հայոց թեմի առաջնորդ տ. Վազգեն Վարդապետ Պալճյանը: Եվ բնավ պատահական չէ, որ Ուումինիայում ծավալած խաղաղասիրական գործունեության համար 1952 թ. դեկտեմբերի 7-ին նա դառնում է այդ երկիր խաղաղության պաշտպանության մշտական կոմիտեի անդամ և պարզաւորվում «Ուումինիու աստոր» շքանշանով:

Ընտրվելով Ամենայն հայոց հայրապետ՝ Վազգեն Ա արդեն մայր հայրենիքից շարունակում է մարդկությանը քարոզել ու տարածել խաղաղության գաղափարը: Ծուտով՝ գահակալության հենց սկզբից, նրան ընտրում են խաղաղության համաշխարհային խորհրդի անդամ:

Վեհափառը ոչ միայն արտերկուում էր քարոզում ու միանում խաղաղասիրական ծեռնարկներին, այլև իր եկեղեցու հոգևորականներին ու հավատացյալներին է կոչ անում աղոթք ուղղել առ Աստված՝ պատերազմի արհավիրքից մարդկությանը փրկելու համար: Նրա՝ աշխարհի խաղաղասիրական ծեռնարկներին այդքան նվիրյալ մասնակցության արդյունքում միջազգային համաժողովների խորհրդատվական որոշ նստաշրջաններ գումարվեցին Սայր արոռում:

Խաղաղարար գործունեության համար խաղաղության համաշխարհային խորհրդը 1962-ին Վազգեն Ա Ամենայն հայոց հայրապետին պարզաւորեց ժ. Կյուրիկի անվան ուսկեցուու:

Ամեն անգամ, երբ Վազգեն Ա հայրապետին տարբեր արիթմերով հնարավորություն է ընծերվել խստելու խաղաղության մասին, նա իր բոլոր ելույթներում էլ արտահայտել է այն միտքը, թե պատերազմներից անհամենատ ավելի տուժում են փոքր ազգերն ու ժողովուրդները, գոնե մենք՝ հայերս, այդ քաջ գիտենք մեր անձնական փորձից: Մայր արոքի պաշտոնաթերը «Էջմիածին» ամսագրի 1964-ի օգոստոս-սեպտեմբեր միացյալ համարում հրապարակվել է Ամենայն հայոց կարողիկոսի օգոստոս 17 հայրապետական կոնդակն ապրիլյան Մեծ եղենին 50-ամյակի առթիվ: Կոնդակը միաժամանակ հրահանգում է, որ հանայն հայկական Եկեղեցիներում գետեղվեն մշտավառ կամբեղներ՝ նվիրված հայ նահատակներու հիշատակին և բոլոր թեմերում, գաղութներում, համայնքներում համազգային հանդիսությամբ, համերաշխ գործակցությամբ կազմակերպվեն հուշի և հարգանքի հանդիսավոր հավաքություններ, դասախոսություններ, գրական-գեղարվեստական նիստեր հայ և այլազգի հասարակության համար՝ նվիրված ապրիլյան եղեննին:

Ինչպես հայտնի է, Հայաստանում երկար ժամանակ ցեղասպանության թեմայի վրա արգելք էր դրված: Վերջին անգամ եղեռնի զոհերի հիշատակին Հայաստանում Եկեղեցիների զանգերը դողանքը էին 1926 թ. ապրիլի 24-ին, քանի որ ՀԿԿ Կենտլուգի բյուրոյի նույն թվականի օգոստոսի 31-ի որոշմաբ հանձնարարովել էր Ա. Երզմկյանին՝

բանակցություններ վարել կարողիկոսության հետ համաշխարհային պատերազմի (ապրիլի 24) գոհերի հիշատակի օրը նշելը վերացնելու անհրաժեշտության մասին:

Հայտնի է նաև, որ ցեղասպանության գոհերի հիշատակը հավերժացնող արաջին կորորդ՝ փոքրաչափ մի մատուռ, 1950-ական թվականներին կառուցվել է Անդրկաստան Մեծի Տաճար Կիլիկիո կարողիկոսի վեհարանի տարածքում: Այնտեղ մանկովկած են Ներ Զորի անապատից բերված ցեղասպանության գոհերի ամբողջականությունը: Այն տևականորեն միակն էր՝ որպես հուշարձան թուրք ջարդարանների ձեռքով նահատակված մեկուկես միլիոն հայերի: 1965 թ. Էջմիածնում՝ Սայր տաճարի հյուսիսային մասում, Ամենայն հայոց կարողիկոս Վազգեն Ա որոշմամբ կանգնեցվեց հուշարձան՝ «Խաչքար աղոթքի և ուխտի հիշատակ 1915 թվի չարագործության գոհ դարձած հայերի» (ճարտ. Ռ. Խորայելյան):

Ամենայն հայոց վեհափառ հայրապետն իր սեպտեմբեր 24 թվակիր գրությամբ դիմել էր նաև քրիստոնեական քոյլը Եկեղեցիների հոգևոր պետերին, այդ քոյլը՝ Հրոմի պապ Պողոս Զ-ին, Սոսկվայի և Յանայն Ռուսիի պատրիարք Ալեքսին, քենթերերիի արքեպիսկոպոս Սայքը Ռենզիին և Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի քարտուղար Վիսեր դՇուֆտին, որ «մեր Եկեղեցու և ժողովրդի համար պատմական նշանակություն ունեցող պահին», այսինքն՝ Դայոց մեծ Եղեռնի 50-ամյակին՝ 1965 թ. ապրիլի 24-ին, համայն քրիստոնյա աշխարհը, «առաջնորդված քրիստոնեական գութի և արդարության զգացումից», իր մասնակցությունը բերի մեր Եկեղեցու և ժողովրդի մեծ սույնին, «Ձեր և Ձեր մեծ Եկեղեցու աղոթքը միացնելու մեր աղոթքներին՝ Երկու միլիոն նահատակ քրիստոնյա հայերի հոգիների խաղաղության համար»:

Վեհափառի կոնդակը խորչչովյան «Ճնհայի տարիներին», ավելի ստույգ՝ 1965-ին, Մեծ Եղեռնի 50-ամյակի համաժողովրդական ցասումն դրսերդման ժրագիրն էր խորհրդային Դայաստանում և նրա սահմաններից դուրս՝ Դայաստանյայց առաքելական Եկեղեցու թեմերում:

Խաղաղության պաշտպանության հայրենասիրական մեծ գործունեության համար 1968 թ. սեպտեմբերի 19-ին ԽՄԿՍ Գերագույն խորհուրդը S. S. Վազգեն Ա կարողիկոսին պարզեատրում է «Պատվո նշան» շքանշանով: Ինչպես նշվում է նախագահության հրամանագրում, «Խաղաղության պաշտպանության, հայունասիրական մեծ գործունեության համար և ճննդյան վարունամայիկ կապակցությամբ հայ Եկեղեցու առաջնորդ՝ կարողիկոս Վազգեն Առաջինին պարզեատրել «Պատվո նշան» շքանշանով»: Այդ պարզեատրումը համընկնում էր կարողիկոսի հոբեյանական տարելիցի հետ, ինչը մեծ շուրջ տոնվեց Եկեղեցու սպասավորների, իշխանության ներկայացուցիչների և հավատացյալ ժողովրդի կողմից: Նոյն թվականին վեհափառը պարզեատրուվում է նաև Խաղաղության պաշտպանության խորհրդային կոմիտեի ուսկե մեդալով:

1978 թ. Խաղաղության պաշտպանության գործին մատուցած ծառայության և ճննդյան 70-ամյակի առիթիվ վեհափառ պարզեատրուվեց «Ժողովուրդների բարեկանության» շքանշանով: Շքանշանի հանձնմունք տեղի է ունեցել Երևանում սեպտեմբերի 27-ին:

Ամենայն հայոց հայրապետի՝ միջազգային չափանիշով խաղաղասիրական-մարդասիրական իմաստուն գործունեությունը բարձր է գնահատվել ոչ միայն հայ, այլև աշխարհի շատ ժողովուրդների թե՛ աշխարհիկ և թե՛ հոգևոր պետերի ու գործիչների կողմից: Որպեսզի ամբողջական լինի Վազգեն Ա կարողիկոսի խաղաղասիրական գործունեության պատկերը, հարկ ենք համարում նշելու նրա այն գիտակցումը, որ ապահովելով աշխարհի ժողովուրդների խաղաղությունը՝ պայակիւմ էր ամենից առաջ իր տառապալ ժողովորդի խաղաղությունը:

Վեհափառ հայրապետի՝ աշխարհում խաղաղության կայացմանն ու հաստատմանն ուղղված գործունեության համառոտ պատմությունը եղափակում ենք նրա հայտնի մտքերից մեկով. «Խաղաղության իդեալը մի ամբողջ գաղափարաբանություն է, մարդկային կյանքը ապրելու և գործելու մի

աշխարհայացք՝ եապես քրիստոնեական: Կարելի չէ խաղաղության իդեալը անջատել Քրիստոսի Ավետարանից: Եվ առանց խաղաղության, ծշմարիտ խոսքի և կենդանի գործի, ոժվար թե կարողանայինք Քրիստոսի հետևողմեր կոչվել: Քրիստոնեությունն ինքը խաղաղության մի առաքելություն է մարդկային աշխարհում: Ընդդիմանալ պատերազմին նշանակում է հապատակվել Աստծո կամքին»:

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ ՎԱԶԳԵՆ Ա ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՀՈԳԵՎՈՐ-ՄՇԱԿՈՒԹՅԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ

Ատենախոսության երրորդ՝ եզրափակիչ գլուխը բաղկացած է երկու ենթագլխից՝ ա. Եկեղեցաշն ձեռնարկումները, բ. գրական գործումնեությունը:

Վազգեն Ա Ամենայն հայոց կաթողիկոսի երկարամյա գործումնեությունը հոգևոր-ազգային բազմակողմանի առաքելության բեղուն ժամանակաշրջան էր: Այդ իրագործումների մեջ կարելու տեղ է գրավում վեհափառի նաև շինարարական-վերանորոգչական գործումնեությունը:

Իր զարգալության համբաւություններից անմիջապես հետո կաթողիկոսը ծրագրեց, կազմեց և գործադրեց պատմական մի շարք վաճերի ու Եկեղեցիների վերանորոգման ու բարեկարգման աշխատանքների կատարում: Այդ նպատակով նա Մայր աթոռին առընթեր ստեղծեց հայրենի անվանի ճարտարապետներից բաղկացած պատկառելի մի հանձնաժողով, որի անդամները ձեռնամուխ եղան հայոց հայրապետի շինարարական ծրագրերը լյանքի կոչելուն: Սույն հանձնախումբը կաթողիկոսի նախագահությամբ վեհարանում շատ հաճախ նիստեր էր գումարում՝ տեղուն բննության առնելու համար պատմական որևէ վաճրում կամ Եկեղեցուն կատարվելիք վերանորոգումները: Վազգեն Ա-ն սիրում էր հաճախ հաստատել, որ իր «կյանքի նպատակն իսկ է» մեր ճարտարապետական հոյակապ կորոների վերաշինությունը, որպեսզի «երազը անգամ մը եւս իրականութիւն դառնայ»:

Վեհափառի հանձնարարականով, 1956 թվականից սկսած, Մայր տաճարում կատարվեցին պեղումներ և հնագիտական հետազոտություններ, որոնք նախորդեցին աղոթքարահի հատակի մարմարապատմանը: Դրանց գորգընթաց՝ 1955, 1956 և 1959 թվականներին ձեռնարկվեցին նոր պեղումներ, որոնց ընթացքում Մայր տաճարի այժմյան կառուցյա տակ հայտնաբերվեցին առավել հնագոյն շենքի մնացորդներ: 1955-1961 թթ. ընթացքում իրականացված վերանորոգման և բարեկարգման աշխատանքների համար օգտագործվում էին Գալուստ Կյուլպենյանի կտուկած նյութական միջոցները՝ շուրջ 400 հազար դոլարի չափով: Այդ աշխատանքները ներառում էին Մայր տաճարի Ավագ սեղանի, Էջման Սուրբ սեղանի վերակառուցումը, Շարավային զանգակատան վերականգնումը և դասը ատյանից անջատող մարմարակերտ բազիքի կառուցումը, թեմի նոր վարագույղը, բյուրեղապակյա հիմն նոր ջահերը, պատուհանների երկաթյա վանդակները, դեպի տաճարի Ավագ խորանը տանող աստիճանների, ինչպես նաև թանգարանի սենյակների հատակների մարմարապատումը, հարավային և հյուսիսային խորաններում տեղադրված նոր սեղաններն ու Սկրտության նոր Ավազանը (ճարտ. Գայիկյանի եսթիզով):

Վազգեն Ա վեհափառի շինարարական գործումնեությունը ընդգրկում էր ոչ միայն Մայր աթոռ սր էջմասնի և նրան պատկանող հարակից շինությունների և տարածքների բարեկարգման ու շինարարական աշխատանքները, այլև առհասարակ «հայրենյաց բոլոր Եկեղեցիների վերականգնումը»:

Վազգեն Ա-ի ջանքերով են վերանորոգվել ս. Գյայանե, ս. Շողակաթ վաճերը, Գեղարդապանքը, Խոր Վիրապի, Օշականի ս. Մեսրոպ Մաշտոց, Երևանի ս. Սարգսի, ս. Զորավոր, ս. Հովհաննես, Բարսի, Սոսկվայի, Դոնի Ոստովի և Արմավիրի Եկեղեցիները: Բացի վերը հիշատակված Եկեղեցիներում իրականացված հիմնարար

վերանորոգումներից՝ մասնակի վերականգնման և բարեկարգման աշխատանքներ կատարվեցին նաև այլ եկեղեցիներում, զիսավորապես՝ թեմական: Մասնավորապես այդ վերանորոգված Եկեղեցիներն են ս. Մարինեն Աշտարակում (1976-1977 թթ.), Միգավաճի ս. Յակոբը (1984-1987 թթ.), Վարդենիսի ս. Աստվածածինը (1987 թ.), Գյումրու Յոր վերք կամ ս. Աստվածածինը (1986-1987 թթ.), Ստեփանավանի ս. Սարգիսը, Ջրագդանի ս. Աստվածածինը (1981-1986 թթ.) և Արշալույ գյուղի ս. Աստվածածինը:

Մայրավանքի շրջակայթում կառուցվել են Նահատակաց հուչարձանը, Խորիմյան Դայրիկին նվիրված աղբյուր-կիրողը, Գալուստ Կյուլպենկյան վանատունը, Ալեք և Մարի Մանուկյան գանձառունը: Կազգեն Ա նախաձեռնությամբ և սփյուռքահայերի նվիրատվությամբ ժամանակի լավագույն սարդավորումներով վերագինվել է Մայր աթոռի տպարամբ: Նա մեծ ավանդ ունի նաև հոգևոր նշակութային նոր արժեքների ստեղծման, հերի հավաքման գործուն: Վեհափառ հայրապետի շնորհիվ փրկվել ու Երևանի Մատենադարանին են հանձնվել «Վեհափառ» և «Վեհամոր» անուններով կնքված երկու Ավետարանները, Թորոս Ռուսինի ծաղկած «Զեյթունի Ավետարանը» և «Մալաթիայի Ավետարանը», Թովմա Արքունու «Պատմություն Արքունյաց տաճ պատմության» աշխատության պահպանված միակ ձեռագիր օրինակը և բազմաթիվ այլ մատյաններ, արժեքավոր վավերագրեր:

Կազգեն Ա հայրապետի շնորհարական-վերանորոգչական գործունեության մեջ կարևոր տեղ է հատկացվել նաև վիրահայոց և այլ թեմերի մի շարք եկեղեցիների վերանորոգմանն ու բարեկարգմանը: Դրանք են՝ Արալցիսայի և Գրիգոր Լուսավորիչը, Ախալքալաքի և Խաչը, Թբիլիսիի և Էջմիածինի ու ս. Գևորգը, Բարքի և Գրիգոր Լուսավորիչը, Կիրովարադի և Գրիգոր Լուսավորիչը, Ռուսաստանի Կրասնոբարի մարզի և. Վերափոխությունը, Վաղեկիվակագի հայկական աղոթարանը և Սոսկվայի Վագանենկովյան գերեզմանատան մոտ գտնվող հայ հավատացյալներին ծառայող Եկեղեցին:

Ամենայն հայոց կաթողիկոս Կազգեն Ա Եկեղեցաշեն ու ազգանվեր բազմաթերուն գործունեությունը նրա գահակալության բոլոր տարիներին զուգակցվեց նույնաչափ արդյունավետ շինարարական բազմապիսի աշխատանքներով: Կազգեն Ա ավելի քան չորս տասնամյակների ընթացքում անդուլ ջանքեր գործադրեց, որպեսզի վերստին կանգուն դառնա, պայծառանա ու բարեկարգի այն ամենը, ինչ որ «անցեալի մեջ չար ձեռքեր բանեցին դարեր եւ դարեր շարունակ», վաճառյին համալիրները լրանան նորակառույցներով, թանգարանները հարստանան գեղարվեստական բարձրարվեստ նորանոր գործերով, որպեսզի Մայր աթոռ ս. Էջմիածինն իր շուր ու փայլով դառնար համայն հայության նվիրական ուսմտավայրը՝ ինպի իրեն ձգելով հայրենիքի ու սփյուռքի հավատացյալների ու հյուրերի հոժ բազմություն:

1978-ի նոյեմբերին Գերագույն հոգևոր խորհրդարք հաստատել է կաթողիկոսի առաջարկը՝ հայոց հայրապետության կողմից շնորհվելիք բարձրագույն պարզեցների մասին: Առաջին շքանշանը շնորհվում է հանուն Դայրաստանյաց առաքելական սուրբ Եկեղեցու և Մայր աթոռ ս. Էջմիածին՝ ի նշանավորումն մեծ բարերարությունների, որոնք մատուցվում են հայ ժողովուրի և Եկեղեցուն: Երկրորդ շնորհվում է հանուն Դայրաստանյաց առաքելական սուրբ Եկեղեցու և Մայր աթոռ ս. Էջմիածին և հայ ժողովուրի մշակույթի զարգացմանը մատուցված նշանակալից ծառայությունների համար: Երրորդ շքանշանը տրվում է համուն Դայրաստանյաց առաքելական սուրբ Եկեղեցու և Մայր աթոռ ս. Էջմիածին՝ ի գնահատումն բազմամյա բեղմնավոր աշխատանքի, որ կատարվելու է կաթողիկոսական գահի, նվիրապետական աթոռների, Դայրաստանում և սփյուռքում գործող հայկական Եկեղեցիների ու Եկեղեցական կազմակերպությունների պայծառացման համար: Երեք շքանշանների հեղինակներն են ճարտարապետ Բ. Արզումանյանը և ուսերիչ Ժ. Չոլոյանը: Պարզեւումները հանձնվում են առանց Եկեղեցական ծիսական արարողության, միայն կաթողիկոսական կոնդակով կամ թեմնակալ առաջնորդ Եպիսկոպոսի գրությամբ:

Վազգեն Ա հայրապետը նշանակալի դեր է ունեցել հայկական հրապարակագրության, գրականագիտության, իմաստափրության և աստվածաբանության մեջ: Իր գրական առաջին փորձերը Կարապետ Պալճյանն իրականացրել է «Մարտկոց» թերթում 1933-ին, որտեղ նա արժարծել է ոռունինահայ երիտասարդներին հովող խնդիրներ:

1938 թ. հոկտեմբերին Բուլիսարեստում Յ. Մկրտիչ Պոտուրյանի «Գաղութահայ տարեգիրք»-ի մեջ (Ա տարի, 1939, էջ 33-50) լույս է տեսնում Կ. Պալճյան՝ «Անձնավորության գաղափարի մասին (մտածումներ)» խորագիրը կրող փիլիսոփայական ուսումնասիրությունը: Այնտեղ երիտասարդ հեղինակը իմաստափրական ու հոգեբանական հայեցակարգով քննության էր առնում պատմականորեն կազմակերպված «անձնավորություն» հասկացությունը՝ որպես կենսաբանական, հոգեբանական և հասարակական էակ: Կ. Պալճյանը բավական հստակ զանազանում էր անհատականությունն ու անձնավորությունը: Նա անհատականության իդեալը դիտարկում էր որպես պատմականորեն կազմավորվող անձնավորության գաղափարի զարգացման աստիճաններից մեկը, սակայն ոչ նույնը, և քննադատորեն էր մոտենում ֆրանսիական հեղափոխության գաղափարախոսների այն կարծիքին, թե մարդու «ես»-ի բարձրագույն վիճակը հենց դա է:

1940 թ. Բուլիսարեստում՝ «Դայ մամուլ»-ի տպարանում, լույս է տեսնում Կ. Պալճյանի՝ 62 էջից բաղկացած «Մուսա Լեռան հայերը Ֆրանց Վերֆելի վեպին մեջ» վերլուծական ուսումնասիրության փորձը: Այն հայրենասիրական շնչով գրված գրախոսական է «Մուսա Լեռան քարասուն օրերը» վեպի մասին:

Հոդվածագիրն իրավացիորեն կարծում է, որ Ֆրանց Վերֆելի վիպական հայերը հավետ այսի ապրեն աշխարհի գիտակցության մեջ. Մեծ եղեռնի մասին առկա են բազմաթիվ հիշողություններ, պաշտոնական փաստաթերթեր, օտար վկայություններ, սակայն այդ բոլորը կարծեն փոքր-ինչ ստվերվում են մեծ գրողի ստեղծագործության կողմից: Եվ չպիտի գարմանալիք թվա, որ գուցե մի օր, երբ հայն ու թուրքը հավասար հափշտակությամբ ընթացեն այդ վեճը՝ ողբալով իրենց նախահայրերի ճակատագիրը. քանի որ, փոխանակ Աստծուց՝ իրենց պարզեված կյանքը իմաստուն և գեղեցիկ ապրելու, նրանք ատեցին միմյանց, ու մեկը փորձեց մյուսի հոգու լույսը մարել ու նրա արյունը թափել: Կ. Պալճյանը գտնում է, որ Վերֆելի վեպում երկու ազգերն ել տառապում են, անշոշտ՝ յորովի, այնպես, ինչպես ծակատագիրն էր սահմանել:

1943 թ. Բուլիսարեստում՝ «Սկյունցա» տպարանում, լույս է տեսնում Կ. Պալճյանի՝ «Խրիմյան Դայրիկը որպես դաստիարակ» վերտառությամբ մանկավարժական ուսումնասիրությունը, որը հեղինակը նվիրել է իր ծնողներին:

Նա Խրիմյան Դայրիկին տեսնում է ոչ իբրև հասարակ մարդ և ոչ էլ որպես սովորական մանկավարժի: Այլ նրան համարում է մեծագույն դաստիարակ հայոց համար և դասուն աշխարհի մեծագույն մանկավարժների շարքը: Սակայն գիրքը, լինելով 19-րդ դարի հայոց մեծ պատրիարքի և կարողիկոսի՝ Խրիմյան Դայրիկի ընկերային, մանկավարժական հայացքների խոր ու համակողմանի ուսումնասիրություն, միաժամանակ ընդգրկում է Կ. Պալճյանի խիստ արժեքավոր մտքերն ու խոհերը մանկավարժության, անձի զարգացման ու դաստիարակության վերաբերյալ: Կ. Պալճյանի այս ուսումնասիրությունը նորություն էր իր տեսակի մեջ և դրանով իսկ կրկին արժեքավոր հետաքրքիր ու այժմեական:

1945 թ. Բուլիսարեստի «Ալֆա» տպարանում լույս է տեսնում Վազգեն Վարդապետի «Խոսք հայրենիքի մասին» գրքովիք, որը հեղինակի՝ Բուլիսարեստի հայոց Եկեղեցում և հրապարակային ժողովներում արտասանված քարոզների և ճառերի ամփոփումն է՝ գրված ս. Էջմիածին Ամենայն հայոց հայրապետության ազգնուիր տեղապահ Գևորգ արքեպիկոպոս Չորեքյանի՝ 1944 թ. սեպտեմբերի 20-ի ծանոթ շրջաբերական-կոնջակի առիթով և ուղղված սիյուռքահայ հանրությանը: Նշյալ քարոզների ու ճառերի գաղափարական հիմնական բովանդակությունը Եկեղեցագիրությունն է և հայրենասիրությունը:

Վազգեն սրբազնը 1954 թ. Բուխարեստի «Նոր կյանք» տպարանում լույս է ընծայում մայր հայրենիք և ս. Էջմիածին իր կատարած մի շաբթ այցելություններից ստացած խաճճավառ տպագրություններն ու հոլչերը՝ «Դայրենի արկին տակ» գեղեցիկ խորագրի ներքո: Այս գիրքը ճամփորդական սովորական ուղեգործություն չէ, այլ քնարական վառ գեղագուների և խորհրդածությունների, հայրենասիրական տեսիլքների մի երփմերանգ ծաղկեփունջ, ինքնաբուխ, ամկեղծ, անմիջական ու ջերմ խոսք:

Վազգեն Եպիսկոպոս Պալճյանի ստեղծագործական վաստակի հաջորդ գոհարը նորա «Սուրբ Գրիգոր Նարեկացու կյանքն ու գործը» աշխատությունն է: Այն նախապես, իրեւ գեկուցում, նա ընթերցել է Բուխարեստի և Յեշշտակապետաց Եկեղեցում ուղմաներենով 1950 թ. դեկտեմբերի 10-ին՝ ս. Գրիգոր Նարեկացու ծննդյան հազարամյակին նվիրված հոբելյանական հանդեսի ժամանակ: Ավելի ուշ հեղինակը պատրաստել է Վերոհիշյալի ավելի ընդարձակ տարբերակը, որը տպագրվել է ռումին կողմանական-հասարակական «Orthodoxia» հանդեսում (1955, էջ 166-177): Վերջինիս մեջ ծավալուն հոդվածին հաջորդել են Գրիգոր Նարեկացու «Մատյան ողբերգության» պոեմի Գ (գ), ԺԲ (դ), ԽԱ (ա), ԾԵ(զ) ՀԱ (բ) և ԶԱ (ա) գլուխներից առնված վեց հատված, որոնց բարգնանիչը նույնպես Ամենայն հայոց վեհափառ հայրապետն է՝ այդ տարիներին ռումինահայոց թեմակալ առաջնորդը:

Սուրբ Գրիգոր Կողմին Գրիգոր Նարեկացու «Մատյան ողբերգություն»-ը, որը ժողովուրդ Նարեկ է կոչել, ամենամեծարվածն է եղել և հօչակված՝ որպես հրաշագործ գիրք: Մինչև օրս էլ Նարեկին հավատացյալ ժողովուրդը Վերագրում է հրաշագործ ուժ՝ բուժիչ, օգնական, փրկարար ու պահապան:

Այդ աշխատանքը մի փորձիկ վերլուծական է Նարեկացու գրական ու իրական վարդի մասին: Այն լրացնում է մինչ Վազգեն Եպս. Պալճյանը և նրանից հետո բոլոր հետազոտողների և Նարեկացիագետների ուսումնասիրությունները, որոնք փորձում են մեկնելու և հասկանալու Նարեկացուն:

«Եջմիածին» հանդեսում 1948 թ. առաջին անգամ տպագրվում է Վազգեն ծ. վարդապետ Պալճյանի «Ուումիհանահայ թեմը երեկ և այսօր» պատմական ուսումնասիրությունը: Այդ աշխատանքի առաջին մասը համարուտ ակնարկ է Ուումիհիայում հայերի հաստատման և Եկեղեցական թեմի ստեղծման մասին, երկրորդ ենթագլխում՝ «Ուումիհահայ թեմի Եկեղեցական համայնքներն այսօր», հեղինակը տախս է սոցիլոգիական կոնկրետ տվյալներ: Այդ ուսումնասիրությունն արժեքավոր է նրանով, որ Վազգեն ծ. վարդապետ Պալճյանը ներկայացնում է 1940-ական թվականների Ուումիհահայ թեմի հրական վիճակը տվյալ շրջանում:

Այսպիսով, «Ուումիհահայ թեմի Եկեղեցական համայնքներն այսօր» ուսումնասիրությունը լրացնում և ամբողջացնում է ռումինահայոց թեմի պատմությունը:

Վազգեն Եպս. Պալճյանը «Բուղարահայ գաղութը այսօր» հոդված-ուսումնասիրությունը գրել է Բուխարեստում 1954 թ. հոկտեմբերի 12-ին, ապա այն ուղարկել է Մայր արքո, ուր և տպագրվել է «Եջմիածին» հանդեսում:

Այդ հոդվածն, ըստ երևան, նման է «Ուումիհահայ թեմի Եկեղեցական համայնքներն այսօր» աշխատանքին:

Իր տեսակի մեջ ընթերցասերների համար յուրօրինակ հետաքրքրություն է ներկայացնում Վազգեն Եպս. Պալճյանի «ճամփորդական նորերը»: Այս ուղեգործությունն ամփոփում է Վեհափառ հայրապետի 1954թ. դեկտեմբերի և 1955-ի առաջին ամիսներին Խորհրդային Դայրական և հարկան հանրապետությունների հայարնակ շրջաններ կատարած այցելություններից ստացված տպագրությունները: Նախապես տպագրվել է թերթունների ձևով Բուխարեստի «Նոր կյանք» շաբաթաթերթում, երկրորդ անգամ՝ ս. Էջմիածնում՝ «Գալիքի տեսիլքով» ժողովածուի Ա հատորում՝ էջ 301-322, և Վերջին անգամ՝ «Վազգեն Ա կաթողիկոս Ամենայն հայոց, Երեքի լիակատար ժողովածու», Ա հատորում, 2008 թ.՝ էջ 356-383:

Վազգեն Եպս. Պալճյանը հուզմունքով պատմում է իր հայրենիքի գեղեցկության, հյուրօմակալության և նաև նրա բերք ու բարիքի մասին: Վազգեն Եպս. Պալճյանի

«ճամփորդական նոթերը» գեղեցիկ տպավորությունների համահավաք նյութ է, որը սիրով ընթերցվել է թե սփյուռքում, թե հայրենիքում:

1945 թ. Բուլշարենսում Վազգեն Վլոդ Պալճյանը լույս ընծայեց «Մեր պատարագը» աշխատանքը, որը հստակ ու պարզ ոճով շարադրված մի «մեկնություն» է: Յեղինակը բացադրում է պատարագի սրբազն խորհրդի իմաստն ու նշանակությունը հավատացայի կյամբում: Նրա այս աշխատության մեջ քննության են անված և դյուրմբունելի ոճով բացադրված ընդհանրապես քրիստոնյա աշխարհի և Հայաստանյաց առաքելական ս. Եկեղեցու խորհրդներից ու արարողություններից մեծագույն՝ սուրբ պատարագի կարգն ու ընթացքը՝ կապված մեր Եկեղեցու դավանաբանական սկզբունքների ու ազգային ավանդների, հայ ժողովոյի կրոնական գգացումների հետ: Յեղինակն ուսուցանում է, որ թեպետ կրոնական գգացումը չունի ազգային բնույթ, սակայն իր պատմական զարգացման մեջ ձեռք է բերում տվյալ ժողովոյի, ներկա դեպքում՝ հայության՝ պատմական ճակատագործ պայմանավորված ուրույն ձևեր ու երանգներ, որոնք իրենց որոշակի դրոշմն են բողոքում հայ մարոր հոգեկան կերտվածքի ու բնավորության վրա՝ միշտ և ամենուր կանգնեցնելով նրան խղճի դատաստանի առջև:

«Մեր պատարագը» իր որոշակի տեղն ունի հայ մեկնողական գրականության մեջ: Աշխատությունը լի է Հայոց պատարագամատույցից քաղված բնագրային բառացի հատվածներով: Դրանք բոլորը վերստին համեմատված են Պատարագամատույցի ամենահեղինակավոր հրատարակության հետ, որը բնույթով գիտաքննական է, և արված են ամերիանեց սրբագրումներ:

Վեհափառ հայրապետի՝ հոգևոր ճեմարանում հոգեբանություն դասախոսելու տարիներին լոյս է տեմնում նրա «Հոգեբանության դասեր» (ունի նաև «Հոգեբանության դասեր» հոգեբանության դասախոս՝ Վեհափառ Հայրապետ» խորագիրը) ուսումնական ձեռնարկը: Այն սկսվում է յոր կետից բաղկացած փոքրիկ առաջարանով («Զանոթություն») և բաղկացած է քառասուննեկ գլխից: Նախատեսված է որպես հոգեբանության ուսումնական ձեռնարկ հոգևոր ճեմարանի ուսանողության համար: Հոգեբանության այդ դասերը կազմված են ժամանակի հոգեբանության հիմունքների վրա, առանց սակայն որոշ ուղղության կամ դպրոցի հարելու:

Վազգեն Ա վեհափառ հեղինակ է բազմաթիվ ուրիշ հոգվածների և ուսումնասիրությունների, որոնց վերնագրերի և հրատարակության տվյալների մանրամասնությունները ներկայացրել է գրականագետ Ս. Շտիկյանը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Վազգեն Ա Պալճյան Ամենայն հայոց կաթողիկոսի գահակալությամբ մի նոր՝ մնայուն էջ բացվեց մեր Եկեղեցու դարավոր պատմության մեջ: Վեհափառ իր հայրենաշեն գործունեությամբ և հայրենասիրական զարգումներով դարձավ համազգային հեղինակություն՝ վայելելով բոլորի անխառն սերն ու համակրանքը: Նա բացահիկ ջանասիրությամբ և հեռատեսությամբ կարողացավ վերականգնել հայ առաքելական սուրբ Եկեղեցու և կաթողիկոսական գահի դարավոր փառքն ու հեղինակությունը:

2. Ապագա հայոց վեհափառ հայրապետի մանկությունը չի անցել կյանքի խաղաղ պայմաններում: 20-րդ դարի առաջին տասնամյակում համաշխարհային պատերազմի արհավիրքները խախտում են նրանց ընտանիքի անդորրը և իրենց խոր կնիքը թողնում մանուկ Կարապետի հոգու և մտքի վրա:

3. Ապագա կաթողիկոսը մանկավարժությունը համարում էր ամենամեծ գիտությունը, որից կախված է համայն մարդկության բայսուն ու ճակատագիրը, ապագա կյանքի ընթացքը, հետևաբար՝ բոլոր նրանք, ովքեր իրենց նվիրում են դաստիարակության վեհ գործին, անգնահատելի նպաստ են բերում համանարդկային մշակութային, բարոյական հեղափոխության շնորհակալ գործին:

4. Երկրորդ աշխարհամարտի դժնիակ տարիներին երիտասարդ հոգևորականին մտահոգում են ոչ միայն զաղոցախի, այլև ֆաշիստական Գերմանիայի կողմից Ուլումինիայում պահվող շուրջ հազար հայ ռազմագերիների կացությունն ու նրանց բարոյական վիճակը:

5. Դայաստանի խորհրդայնացումից հետո միջազգային կրոնական գործընթացների նկատմամբ հայոց Եկեղեցին էլ ավելի էր օտարվել, սահմանափակվել էր նրա գործունեությունը, քաղաքական դրդապատճառներից Ելենլով՝ հոգևորականությունը ոչ միայն զրկվել էր արտաքին կրոնական հարաբերությունների տարրական հնարավորությունից, այլև ներքին հոգևոր ծառայություն ծավալելու բնական իրավունքից: Այդ իսկ պատճառով էլ, եթե մինչև խորհրդայնացումը հայոց Եկեղեցին գոնե գուտ ճանաչողական բնույթի հետաքրքրություն էր ցուցաբերում քրիստոնեական Արևմուտքի և Արևելքի հոգևոր արժեհամակարգի նկատմամբ, ապա նոր կարգերի պայմաններում այդ գգումները ևս կասեցվեցին: Եվ ահա Վազգեն Ա Վեհափառի ջանքերով հայ առաքելական Եկեղեցին դարձավ Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի լիիրավանդամ:

6. Ինչպես եկումենիկ կառույցներում, այնպես էլ դրանից դուրս երկխոսելու նպատակով, որպես մեկ ընտանիքի անդամներ, Վեհափառ հայրապետի գահակալության շրջանում ծշտվել են Էջմիածնի հարաբերությունները դավանակից դպտի, աստրի, երովզպական ու հնդիկ մալաբար Եկեղեցիների հետ ու երկխոսություններ հրականացվել՝ ուղղափառ, կարողիկ, բարեկարգչական և անգիկան Եկեղեցիների հետ: Այս ամենով հանդերձ հայ Եկեղեցին ևս չի խուսափել ու հեռու չի մնացել էկումենիկ շարժման նժամապահ դժվարություններից ու մարտահրավերներից: Մրանք շատ հաճախ առաջացել էն Խորհրդային Միության տարիներին ստեղծված հրավիճակով:

7. Այն հանգանանքը, որ 20-րդ դարի 60-ականներին Եջիւ-ի և էկումենիկ շարժման նկատմամբ Խորհրդային Միության տարածքում գործող Եկեղեցիների վերաբերմունքն արմատապես փոխվեց, առաջին հերթին պայմանավորված էր գուտ Եկեղեցական միջավայրում մշակվող ռազմավարությամբ: Բայց չպետք է անտեսել և այն, որ նման աշխուժությունը մեծապես կապված էր նաև երկրի արտաքին քաղաքականության հետ: Խորհրդային իշխանությունները հստակ գիտակցուն էն, որ Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի նման հեղինակավոր մարմնում ներկայացուցչություն ունենալը քաղաքական համակարգերի առճակատման պայմաններում կառող էր նպաստել երկրի «ժողովրդավարական» վարկանիշի բարձրացմանը և կրոնի նկատմամբ «լոյալիթյան» հաստատմանը: Կրոնի և պետության շահերի արտաքին այդ գուգադիպությունն էլ լավագույնս օգտագործվեց հայ Եկեղեցու կողմից: 20-րդ դարի 70-ական թվականներին հայ Եկեղեցին Վազգեն Ա հայրապետի եռանդուն գործունեության արդյունքում դարձավ էկումենիկ այլ կառույցների անդամ:

8. Վազգեն Ա Վեհափառի՝ դեռևս վայ շրջանի ստեղծագործություններում՝ հոդվածներում, գեկուցումներում և քարոզներում, տարբեր արիքներով քազմիս անդրադարձ է կատարվել խաղաղությանը և ապացուցվել, որ պատերազմների առկայությունը հասարարական որոշ խավերի բարոյական սնամնկության հետևանք է, ուստի մարդկությանը կայուն և տևական խաղաղություն պարզեցնուի ամենակարևոր ու առաջին պայմանը նոր սերնդի հոգում քրիստոնեության բարոյական բարձր նկարագրի կերտումն է, որից և կախված է համայն աշխարհի մարդկության գալիքը:

9. Պատկառելի է եղել Վազգեն Ա կաթողիկոսի՝ պատմական մի շարք վաճերի ու Եկեղեցիների վերանորոգման և բարեկարգման ծրագրերի իրականացումը: Նա կազմակերպել է նաև մշակության բազմաթիվ արժեքների պահպանման, Եկեղեցիների վերադարձման և նորերի ստեղծման հովանավորչական աշխատանքներ:

10. Նշանակալի է եղել Վազգեն Ա հայրապետի երախտիքը նաև հայկական հրապարակագրության, գրականագիտության, իմաստասիրության և աստվածաբանության մեջ: Վեհափառի գործերը գրված են համաշխարհային գրականության, ընդհանրական և հայ Եկեղեցու հայրերի երկերի խոր իմացությամբ, որի շնորհիվ հոգևոր-Եկեղեցական ավանդական հարցերը դիտարկվում են հայությանը հուզող արդիական խնդիրների լուծման տեսանկյունից՝ նրան անդրադարձով քննելով նաև մարդու ներանձնական ու հոգևոր-իմացական աշխարհը:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՅԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԱԾ ՀՈՂՎԱԾՆԵՐ

- Վազգեն Ա Հայրապետը շինարար, Տարեգիրք, Զ, Աստվածաբանության ֆակ., Երևան, 2011, էջ 127-139:
- Հայ առաքելական Եկեղեցու խաղաղասիրական գործունեությունը Վազգեն Ա գահակալության շրջանում, Տարեգիրք, Զ, Աստվածաբանության ֆակ., Երևան, 2011, էջ 139-154:
- Վազգեն Ա Հայրապետի գործունեությունը Ռումինիայում, «Կամքեղ» գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան, 2011, N 1(50), էջ 115-127:
- Վազգեն Ա Կաթողիկոսի խմբագրական գործունեությունը Ռումինիայում 1937-1938 թթ., Տարեգիրք, Է, Աստվածաբանության ֆակ., Երևան, 2012, էջ 138-144:

ПОГОСЯН АЛИЛIT АШТОВНА ОБЩЕСТВЕННАЯ И КУЛЬТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАТОЛИКОСА ВСЕХ АРМЯН ВАЗГЕНА I

РЕЗЮМЕ

Диссертация посвящена исследованию жизни и деятельности Католикоса Всех Армян Вазгена I Палчяна. Блаженной памяти достойны армянин, 130-ый из тех, кто унаследовал престол величайших пастырей армянского народа: Григора Лусаворича (Просветителя) и Нерсеса Великого, Саака Парцева, Ована Одзнеци, Нерсеса Аштаракеци, Хримяна Айрика и других, отважно принял коварный вызов, брошенный временем безверия и безбожия, и, подобно сердобольному отцу, вновь повел свой народ к истинной вере, к обитали света и единению и весьма способствовал осуществлению судьбоносных программ, вставших перед армянским народом.

Поскольку период пребывания на престоле Верховного Патриарха и Католикоса Всех Армян Вазгена I-го был отмечен беспрецедентным количеством внутринациональных и международных событий, оставивших непосредственное воздействие на деятельность Первопрестола и Главы церкви, не были обойдены молчанием также глубинный анализ и оценка тех событий.

Диссертация содержит исследование культурной и общественной деятельности Святейшего Патриарха в период сорока лет (1955-1994) пребывания его на святейшем престоле.

Работа содержит 3 главы. В первой главе представлена жизнь Вазгена I Палчяна, включающая годы детства и отрочества, учительскую деятельность, редакторскую деятельность в Румынии, принятие монашества и помазание на престол.

Сразу после получения среднего образования, с 1929 по 1943 гг. Вазген I – Левон-Карапет, приступил к плодотворной учительской деятельности в армянской школе Бухареста. Обладая психологическими качествами чуткого педагога, терпением и исключительным дарованием, все накопленные за годы учебы знания он отдал во благо просвещения армянской общины Румынии. Помимо плодотворной педагогической, общественной и церковно-административной деятельности, Святейший Патриарх занимался также литературным творчеством. В июне 1937 года с группой университетских друзей – румын армянского происхождения, они выпускают журнал «Герк» («Пашня»), состоящий из 16 листов большого формата. Впервые сделана попытка изучить его редакторскую деятельность.

30 сентября 1943 года в Афинах в армянской церкви Сурб Карапет (Св. Предтечи) предстоятелем Греческой епархии ААЦ Его Преосвященством архиепископом Карапетом Мазлумяном Левон-Карапет Палчян был рукоположен в священники, наречен Вазгеном и удостоен четырех степеней архимандритского сана. С глубоким осознанием взятого на себя дела и полученного звания и большой ответственностью приступает он к тяжелой, однако почетной проповеднической и пастырской деятельности. После смерти Католикоса Всех Армян Геворга VI наиболее удобной кандидатурой советское правительство считает В.Палчяна. От внимания нашего здравомыслящего народа не ускользнул факт деятельности Его Высокопреосвященства епископа Вазгена Палчяна, главы румынской и болгарской епархий армянской церкви, направленной во благо церкви и нации. 30 сентября 1955 года на втором заседании Национально-церковного собрания, созванного в Кафедральном Соборе Св. Эчмиадзина, в торжественных условиях епископ Вазген Палчян превосходящим большинством голосов был избран 130-ым Католикосом Всех Армян, отныне, Католикос Всех Армян Вазген I.

Вторая глава посвящена исследованию общественной деятельности Вазгена I Палчяна, направленной на участие армянской церкви в экуменических процессах и взятие на себя международной миротворческой миссии.

Диалог о вступлении во Всемирный совет церквей с Армянской Апостольской церковью, а также с другими церквями на территории СССР начинается в 1959 г. Идя навстречу просьбе Святейшего Верховного Патриарха и Католикоса Всех Армян Вазгена I, Центральный комитет Всемирного совета церквей на сессии 7-17 августа 1962 г. принимает Армянскую апостольскую церковь в ряды Всемирного совета церквей.

Невозможно представить общественную деятельность Вазгена I без значительной заслуги его в борьбе за мир во всем мире и мирного сосуществования народов. Будучи еще главой румынской епархии в 1952 г. он был избран членом Комитета защиты мира в Румынии. Затем, уже в сане Католикоса Всех Армян, он развернул активную деятельность в этом направлении, участвуя во всемирных конгрессах в Москве, Берлине и Хельсинки, во многих других международных съездах. За значительный вклад в борьбу за мир и содружество народов Вазген I был удостоен многих правительственных и международных наград, таких, как Звезда Республики Румыния (1952), золотые медали им. Жолио Кюри Всемирного совета церквей (1968), орден “Знак Почета”

и орден "Дружбы Народов", присвоенные Президиумом Верховного Совета СССР по случаю 60-ти и 70-летнего юбилея Католикоса и др.

В третьюей главе представлена духовно-культурная деятельность Католикоса Всех Армян Вазгена I, включающая его церковно-строительные начинания и литературную деятельность. Непосредственно после избрания его католикосом Вазген I разработал, организовал и привел в исполнение работу по ремонту и благоустройству ряда монастырей и церквей. При Первопрестоле он создал комитет, состоявший из именитых отечественных архитекторов, которые с искренней преданностью, с сознанием важности благоустройства родины взяли на себя общий контроль и руководство над ремонтно-строительными работами наших исторических монастырей и церквей, осуществляя строительные замыслы армянского патриарха.

Публикации патриарха Вазгена I сыграли значительную роль в армянской публицистике, литературе, философии и богословии. Произведения Его Святейшества написаны с глубоким знанием работ отцов Армянской церкви и мировой литературы. В ряду этих произведений необходимо отметить следующие исторические, аналитические, философские и педагогические исследования: "О понятии личности" (размышления), "Армяне Муса-дага в романе Франца Верфеля", "Хримян Айrik как воспитатель", "Жизнь и творчество Святого Григора Нарекаци", "Слово о Родине", "Под солнцем Отечества", "Румынская епархия вчера и сегодня", "Колония болгарских армян сегодня", "Путевые заметки", "Наша литургия", "Уроки психологии" и другие интересные статьи.

Католикос Всех Армян Вазген I скончался 18 августа 1994 г. в Эчмиадзине. Он похоронен справа от входа в Кафедральный Собор, рядом с могилами своих предшественников: Геворга VI Чорекчяна, Мкртыча I Хримяна Ванеци и других патриархов Армянской церкви.

LILIT POGHOSYAN

SOCIAL AND CULTURAL ACTIVITY OF VAZGEN I CATHOLICOS

SUMMARY

The topic of the thesis is dedicated to the life and activity of Vazgen I Palchyan, the 130th Catholicos of All Armenians.

The deserved Armenian Vazgen Palchyan inherited the throne of the Pontiffs such as St. Gregory the Illuminator and Nerses the Great, Sahak Partev, Hovhan Odzetsi, Nerses Ashtaraketsi, Mkrtich Khrimyan (Khrimyan Hayrik) and others. He bravely accepted the "unbelieving and irreligious times" insidious challenges which were held during that period.

He led his nation to the true belief like a merciful father and also contributed the realization of the fatal program which was arisen. As the period of the enthronement of Catholicos of All Armenians Vazgen I was rich in national and international events, which had their effects on the activity of the Cathedral and also the Catholicos, naturally relevant events weren't remained out of sights.

The thesis includes the research of social and cultural activity of Vazgen I Patriarch of All Armenians. The thesis is presented in 3 chapters. In the first chapter it is presented the life of Vazgen Palchyan which includes his childhood and adolescence, his teaching and editorial activity in Romania, and how he was consecrated bishop of the diocese of Romania and the Patriarchal enthronement.

After getting secondary education, Levon-Karapet, and then Vazgen I embarked on a secular career, becoming a teacher in Bucharest's Armenian school where he worked for several years. Being a good philosopher and skilled teacher he could patiently use his knowledge to improve the education in Bucharest's Armenian school.

Besides social, clerical and teaching activities, His Holiness Vazgen I Supreme Patriarch and Catholicos of All Armenians had also gifted literary works. In June 1937 with some Armenian friends from Romaine University, he published the journal "Herk" which consisted of 16 large pages. With this thesis we try to study his editorial activity for the first time.

In 1943 Levon-Karapet Palchyan was ordained priest in Athens, the Armenian St. Karapet Church of Turghudi-Fix, by Karapet Mazlumyan, the Supreme Spiritual Leader of All Armenians in Greece, taking the religious name Vazgen and eventually gained the title of vardapet and also got 4 degrees. Realizing the great but hard work then he began preaching with great sense of responsibility.

After the death of Catholicos Gevorg VI the Soviet Union wanted Vazgen Palchyan to be the Catholicos of All Armenians and also the Armenians accepted the decision gladly having already noticed the activities of Vazgen I and his work with devotion.

On September 30 in 1955 at the Church Assembly, held in Echmiadzin and consisted of 2 parts, Vazgen I was elected the 130th Catholicos of All Armenians due to the majority votes of the Assembly.

In the II chapter of the thesis is studied Vazgen I Palchyan's social activity, which introduces the participation of Armenian Church in Ecumenical movement and his role in struggling for international peace.

In 1959 Vazgen I made a further discussion with The International Boards, The Armenian churches and Soviet churches as well. Vazgen I took the Armenian Church into the World Council of Churches in 1962. It is impossible not to mention about Vazgen I's efforts in social activity such as to keep peace between the nations all over the world.

Though being the Romanian Diocese Vazgen I was elected as the member in that country's committee as a struggler for Peace. Then being Catholicos of All Armenians continued his acting in participating International Meeting held in Moscow, Berlin and Helsinki. Having done great work in struggle for Peace Vazgen I won many foreign and Soviet awards, such as Romanian "Bishop" (1952), "Honor Decoration" (1968), "Honorary member" (1991) and many others.

The third chapter presents the spiritual and cultural activity of Vazgen I. After the election, Vazgen I took up to restoration and reconstruction of numerous historical churches.

He made a committee which members were Armenian famous architectures who got down to work of restoring and reconstructing of our historical monasteries and churches and due to their devoted and hard work they realized the plan of Catholicos of All Armenians.

The issues of Vazgen I played an important part in Armenian literature, philosophy and theology. The works of Catholicos of All Armenians are written with deep knowledge of Worldwide and general literature and also with the knowledge of Armenian churches' clerical works.

Among these works we must point out the following historical, analytical, philosophical and pedagogical studies which are "About Personal Idea", "The Armenians of Musa Dagh in Franz Werfel's Novel", "Khrimyan Hayrik as a Master", "The Life and Deed of Saint Grigory of Narek", "Speech About Fatherland", "Under the Native Sun", "Romanian Armenian Diocese Yesterday and Today", "Bulgarian Armenian Colony Today", "Travelling Notes", "Our Liturgy", "Lessons in Psychology" and the other interesting articles.

Vazgen I Catholicos of All Armenians died on the 18th of August in 1994 in St. Echmiadzin. He is buried in the right side of the enkrenece of Cathedral next to former Catholicos Gevorg VI Chorekchyan, Mkrtich I Khrimyan Vanetsi and other Armenian patriarchs next to his precedents.